

Др Миомира Костић, ванредна професорка УДК: 343.343.3:796.093
Универзитет у Нишу, Правни факултет

КРИМИНОЛОШКА ОБЕЛЕЖЈА НАСИЉА У СПОРТУ*

***Апстракт:** У раду ауторка је најпре укратко указала на порекло спорта и његов значај у друштвеном животу. Затим је, у складу са дефиницијом насиља у спорту, размотрила облике испољавања спортског насиља и могуће етиолошке карактеристике ове појаве. Навела је законску регулативу, на међународном и домаћем плану. Истакла је неке смернице за контролisanje ове негативне друштвене појаве, која често доводи до тешких физичких повреда, све до усмрћивања учесника спортског догађаја.*

***Кључне речи:** спорт; насиље у спорту; насиље играча; насиље навијача;*

* Овај рад представља резултат теоријског истраживања на пројекту „Пристап правосуђу – инструменти за имплементацију европских стандарда у правни систем Републике Србије“, бр. 149043Д, који финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

Уводна разматрања

Порекло спорта, уопштено посматрано, налази се у пракси вођења ратова и битака. Прикази мачевања насликани су на муралима пирамида још у доба древног Египта. Насиље од стране фанова датира из доба старог Рима, када су навијачи тимова тркачких кочија правили метеж, који се 531. године завршио убиством.¹ Сцене насиља на спортским догађајима нису се промениле, осим у изгледу актера и коришћењу реквизита. У складу са тим почецима „спорта“, много векова касније, уведена је употреба мача и сабље у две, од само петнаест дисциплина од почетка одржавања модерних Олимпијских игара 1896. године. Иначе, у историјском контексту, игра је привилегија виших класа. У социолошкој литератури се чак истиче да игра „није одмор од рада ни припрема за рад, већ средство за обезбеђивање њиховог (припадника експлоататорске класе, прим. а.) доминирајућег друштвеног положаја и за доказивање њихове супериорности у односу према радним слојевима“.² Доминантни облици игре увек су одражавали владајуће односе и вредности у друштву „у кондензованом идеолошком облику“.³ Спорт је типичан пример који следи изнети став, па зато Кубертен, у својој филозофији којом опи-

¹ Постојала су чак четири тима тркача кочијама, који су се разликовали по боји униформи које су носили за време трка: Плави, Црвени, Зелени и Бели. Пратиоци тимова постали су мета за различите друштвене и политичке утицаје, тако што су се код њих обједињавала становишта уличних банди и политичких странака, заузимајући позиције тренутног стања ствари, уз истакнуто религијско схватање, водећи расправе између себе у односу на различите претенденте на престо. Припремајући простор за побуну 531. године, чланови Плавих и Зелених били су ухапшени за убиство повезано са смртним случајевима који су се догодили за време метежа који је наступио након последње трке кочија. Били су осуђени на смрт вешањем, али су успели да побегну. Осим овога, ни метежи мањих размера нису били непознати током трка кочија, слично злочинима који повремено ескалирају после фудбалских такмичења у модерно доба. Видети: *Nika Riots*, http://en.wikipedia.org/wiki/Nika_riots; приступ: 18.9.2008.

² Видети: Дуња и Љубодраг Симоновић: *Нови свет је могућ*, Београд 2007., <http://www.scribd.com/doc/242114/Sport-i-rad>, приступ: 20.11.2008.

³ Ibid.

сује олимпијски дух, тежи ка успостављању принципа „владати у главама“, чиме би се постигао врховни „наткласни“ педагошки политички принцип.⁴

Утемељење смисла речи „спорт“ одражава се у дефиницији Одбора UNESCO. То је „било која физичка активност која има карактер игре и која укључује напор исказан код себе или заједно са другима или изазов у односу на природне елементе“.⁵ Такође, „уколико ове активности обухватају такмичење, оне тада увек морају бити изведене у духу спортског понашања. Не постоји истински спорт без идеје о фер-плеј поступању“.⁶ С друге стране, непоштовање правила игре, односно неупражњавање фер-плеј поступака током игре у складу са одређењем смисла речи „спорт“, све до наношења тешких телесних повреда па и усмрђивања учесника спортског догађаја, отвара многобројна питања о насиљу у спорту и да ли је насиље током спортских догађаја уопште могуће искоренити. Овај облик испољавања насиља није изостављен из теорије глобалне међузависности, по којој је свет повезан различитим средствима комуникације. Стварне последице процеса глобализације⁷ огледају се у све попустљивијим границама за економске, културне, политичке, спортске и друге делатности.⁸

У садашњим околностима организације друштвеног живота, поставља се оправдано питање у којој мери је тачна тврдња да је свако испољавање насиља у спорту морално погрешно и да због тога треба да буде кажњиво или забрањено „без поговора“. На први поглед, око овог питања не треба да постоје никакве дилеме, међутим, како то обично бива у моралним расправама, разлози „за“ и „против“ на-

⁴ Ibid.

⁵ Видети: *World of the Body: SPORT*,

<http://www.answers.com/topic/sport>, приступ: 18.11.2008.

⁶ Ibid.

⁷ Глобализација је историјски процес преобрађивања свести у један систем који постаје међузависан. Цит. према: *Савремени спорт*: „Глобализација, медији и спорт“,

http://www.savremenisport.com/Edukacija_Marketing_Globalizacija_medi-ji_i_sport.html, приступ: 20.11.2008.

⁸ Ibid.

лазе се у сржи једне сложене друштвене сфере,⁹ каква је спорт, односно поједини догађаји кроз које се упражњава.¹⁰

Насиље у спорту, спортско насиље (*violence in sport, sports violence*) одређује се као понашање које обухвата физички напад или физички штетљиве поступке од стране играча, одиграва се током спортског догађаја и има за циљ да проузрокује физички бол или повреду другом играчу (или навијачу, тренеру, службеном лицу и др.), при чему се такви штетљиви поступци не односе непосредно на правила спорта и нису у непосредној вези са такмичарским циљевима спорта.¹¹

Овако одређена и широко прихваћена дефиниција насиља у спорту носи у себи бројне недоумице које се морају отклонити. Само питање „намере“ је тешко одредити. Физичко повређивање, чак и онеспособљавање за игру може бити изазвано без намере и изведено у складу са правилима игре. Зато је постојање намере крајње тешко проценити, па је самим тим умањена могућност да се обухвате све ситуације намерног повређивања на јасан и праведан начин. Затим, насиље у складу са правилима спортске игре мора се посматрати и са становишта да је у многим спортовима дозвољено понашање које може проузроковати код другог бол, озледу или теже физичко по-

⁹ Хабермас је дефинисао јавну сферу као виртуелну или имагинарну заједницу која не постоји нужно у јасно омеђеном физичком простору. У својој идеалној форми јавна сфера је сачињена од приватних лица, окупљених као јавност, која артикулишу потребе друштва. Кроз окупљање и дијалог јавна сфера генерише мишљења и ставове који афирмишу или изазивају, а стога и утичу на обликовање политичке моћи, управљање државом и креирање практичних политика.

Цит. у: Милош Ситарски, Наташа Радовић, Смиљана Антонијевић, Драгана Петковић, *Интернет и јавна сфера у Србији*, Београдска отворена школа, Београд, 2007.

<http://www.bos.rs/cepit/materijali/Internet%20i%20javna%20sfera%20u%20Srbiji.pdf>
приступ: 20.11.2008.

¹⁰ *Building a new brand of sport – What about violence?* CANADIAN CENTRE FOR ETHICS IN SPORT DISCUSSION PAPER ON VIOLENCE IN SPORT FEBRUARY 1999

<http://www.cces.ca/pdfs/CCES-PAPER-Violence-E.pdf>, приступ: 20.11.2008

¹¹ Ову дефиницију прихватио је Канадски центар за етику у спорту (Canadian Centre for Ethics in Sport).

Videti: Jeremy Currie: *Violence in Sport*,

<http://records.viu.ca/~soules/media112/zine2000/moose/>, приступ 18.11.2008.

вређивање. Неки спортови, попут бокса, чак дозвољавају поступке извршене са намером да произведу бол. Други спортови, као хокеј на леду,¹² фудбал или рагби, дозвољавају физичко застрашивање супарничког играча путем агресивног физичког контакта који може да изазове, односно изазива бол или повреду. У спортском смислу, тачно одређивање моралног статуса понашања које производи штетну последицу мора бити узето у разматрање у односу на то да ли је понашање учињено у складу или противно правилима игре.

Даља анализа дефиниције насиља у спорту обухвата и питања прихватања, односно очекивања насилничког понашања изван постављених правила. Високи ниво испољавања насиља, као што се то дешава у физичкој борби (бокс), може се јавити и као нешто што је супротно правилима игре, а да то ипак буде сасвим очекивано или чак вредновано на одређени начин (залагање). У ствари, чак и када је поступак насилан и ван правила игре то може бити прихватљив или очекивани део игре. Ниво прихватљивости насиља изван правила игре може бити заснован на културолошким обрасцима или родној припадности или повезано са историјом развоја спорта. Без обзира о ком се делу дефинисања насиља у спорту ради, анализа свих аспеката насиља обавезно мора да обухвати поступке свих учесника спортског догађаја: играча, навијача, гледалаца и рођака свих оних који су непосредно укључени у спортско дешавање.

¹² О случају „Џанта“ (Thomas Junta), када једна родитељ убија другог због грубе игре њихових синова на терену (видети: „Hockey father killing case goes to jury“, January 10, 2002, <http://archives.cnn.com/2002/LAW/01/10/hockey.dads.trial/index.html>) аутор Роб Бачер (Rob Butcher) пише: „Хокеј, као спорт, не може бити одговоран за све поступке оних који учествују и који гледају. Понекад, неко ће поступити на начин који је потпуно непредвидив. Овог пута то се десило на хокеју, али би се то могло десити било где, у школи, супермаркету или цркви. Један је човек мртав, други се суочава са осудом на дуготрајну казну затвора. Две породице су скрхане, а животи свих људи који су били сведоци овог спортског догађаја су заувек промењени“. Аутор, очигледно поборник хокеја, закључује: „Чак и да се то није догодило, хокеј мора сносити одговорност за поруку коју шаље, пример који даје и лекцију којом учи друге. Хокеј, игра, моделује решења спора путем насиља. Случај Џанта је трагична илустрација тог модела у акцији“.

Видети: Rob Butcher: „The Junta case – death and violence at the arena“, <http://www.cces.ca/pdfs/CCES-DISC-JuntaCase-E.pdf> приступ: 20.11.2008.

Када се врши процена моралног статуса неког поступка, често је неопходно размотрити питање сагласности од стране особе над којом је поступак предузет. Већина спортова носи извештан ризик од повређивања зато што се у њима захтева физичко ангажовање играча. У контактним спортовима повређивање може да наступи после легитимних и дозвољених акција од стране противничког играча. Уопштено, поступци у складу са правилима игре сматрају се морално прихватљивим, што се заснива на безусловној сагласности учесника, чак и када такви поступци проузрокују штету. Међутим, сагласност може бити валидна само у случају ако је особа у довољном степену информисана о томе у односу на шта је дала своју сагласност.¹³

Облици испољавања

Орвел је писао још давних педесетих година прошлог века: „Озбиљан спорт нема никакве везе са фер-плеј игром. Он је ограничен мржњом, љубомором, разметањем, необазирањем на правила и садистичким задовољством у присуствовању насиљу: другим речима, то је рат минус пуцање“.¹⁴ Конрад Лоренц (Conrad Lorenz) имао је другачије мишљење: „Јединствен и ефикасан пут да се избаци агресија на један нешкодљив начин јесте да се она преусмери на спорт“.¹⁵

¹³ Видети опширније: *Building a New Brand of Sport – What about Violence?*, loc. cit.

¹⁴ Orwell, George (1950). "The Sporting Spirit", *Shooting an Elephant*. New York: Harcourt, Brace, & Co., 153., Cit. u: Violence ins sports, http://en.wikipedia.org/wiki/Violence_in_sports; приступ: 10.7.2008.

¹⁵ Током рата, људи се боре да би подржали своје другове, а не да победе непријатеља, па је Џеин Ространд (Jean Rostrand) писала: „У рату, човек је много више овца него вук, он следи друге, он се покорава. Рат је ропство, више као одређен фанатизам и лаковерност, али не агресија“. Ипак, посебно током периода Првог светског рата чинило се да су препреке у спорту помућене, као нешто што је једновремено постојало са ратом. Догађај који се одиграо 1. јула 1916. године у раним јутарњим сатима то илуструје. Пошто је паљба утихнула појавио се сасвим млад мушкарац, дечак, који је почео да се успиње на браник постављен на ничијој земљи, позивајући друге да га прате. Затим је шутнуо фудбалску лопту. Био је то добар ударац, лопта је полетела и путовала према немачкој линији. Чини се да је

Пораст учесталости и озбиљности поступака насиља јасно се документује на основу евидентирања исказаних радњи учесника, што се често не чини у довољној мери. Недостатак података у том делу је нешто са чиме се суочавају и најразвијеније земље света. У Аустралији је формирана Национална комисија за насиље која је указала на то да нелегитимно насиље у спорту треба да буде предмет забринутости у тој земљи. Више пута начињени су покушаји да се систематски документује природа и распрострањеност различитих појава у аустралијском спорту, социјалној и рекреативној култури. Таква евиденција обезбедила би увид у токове, обрасце и промене у природи насиља.¹⁶

Насиље у спорту може обухватити претње, физичко повређивање или довести до хаотичних туча, како између спортиста, тренера, навијача, гледалаца, родитеља младих спортиста или чак међусобно. У тучама се употребљавају боце од алкохола, импровизовано оруђе уместо ножева, седишта и олуци са стадиона и др.¹⁷ Леонард уочава два облика агресије у спорту: инструменталну агресију, као не-емотивну и бесциљну и реактивну агресију, као ону која има истакнуту емоционалну компоненту, са циљем да проузрокује штету. Насиље у спорту настаје као резултат реактивне агресије.¹⁸

Могуће је издвојити неколико облика насиља у спорту, у односу на покретаче насиља: насиље од стране самих спортиста, насиље навијача, насиље од стране родитеља и ритуално насиље.

Насиље у спорту врше првенствено сами спортисти. У такмичарским спортовима (фудбал, кошарка или бејзбол) може бити примењивана агресивна тактика, али се примена насиља сматра иступањем изван оквира онога што се сматра добрим понашањем спорти-

то био сигнал да се непријатељ нападне. Тако је отпочео најцрњи дан у историји британске армије.

Видети: *World of the Body: SPORT*, loc. cit.

¹⁶ Jan Warren: *Violence in Sport, Some Theoretical and Practical Issues in the Australian Context*, Australian Institute of Criminology, Canberra 1993. <http://www.aic.gov.au/conferences/ncv2/warren.pdf>; приступ: 10.7.2008.

¹⁷ Leonard, Wilbert Marcellus. (1988) *A Sociological Perspective of Sport* (Third Edition). New York, Macmillan Publishing Company. Cit. u: *Violence in sports: ERIC Digest* 1-89,

<http://www.ericdigests.org/eric-digests.html>; приступ: 10.7.2008.

¹⁸ *Violence in sports: ERIC Digest* 1-89, loc. cit.

сте. Контактни спортови, попут фудбала, рагбија, бокса, мешовитих борбених вештина, рвања и ватерпола садрже изванредан ниво физичког насиља, али и ограничења и санкције за екстензивну примену снаге. Спортисти прибегавају насиљу некада са јасним циљем да повреде противничког играча, а некада само ради застрашивања,¹⁹ све у циљу победе. Појединачни или групни догађаји насилничког карактера могу бити део тактике игре тренера или самих спортиста. Један такав вид унапред договорене стратегије применио је рагби тим British Lions Rugby Union, током своје турнеје по Јужној Африци 1974. године. Пошто би чули како капитен тима узвикује „99“, сваки играч би пронашао најближег супарничког играча и напао би га. Тактика је била заснована на претпоставци, показало се исправној, да судија неће смети да удаљи са терена све „Лавове“ уколико сви буду истовремено прибегавали насиљу.²⁰ Насиље спортиста или недовољно испољено насиље може бити предмет награде или казне. Наиме, играчи који не испоље жељени ниво агресивности могу бити обесхрабрани путем критика упућених од стране родитеља или тренера. Скраћивање времена учешћа у игри је посебна казна. Узнемиравање од стране саиграча, супарника или гледалаца такође се надозвезује као врста кажњавања. Подстицање због испољене агресивности може добити облик награде, путем новчаних износа, трофеја, бољих почетних позиција у игри, поштовања од стране пријатеља и породице.²¹

Гледаоци, односно навијачи представљају посебан предмет пажње истраживача/криминолога.²² Наиме, основно је питање да ли

¹⁹ У неком широком спектру вршења дисциплинских прекршаја, деца у школама се такође суочавају са тешкоћама попут кињења других, тучама и игри са наношењем фаулова. Сви ови поступци деце приликом бављења спортом су израз интерперсоналног насиља.

Видети опширније: Sarah K. Fields, Christy L. Collins and R. Dawn Comstock: „Conflict On the Courts“: A Review of Sports-Related Violence Literature *Trauma Violence Abuse* 2007; 8; 359 DOI:10.1177/1524838007307293 <http://tva.sagepub.com/cgi/content/abstract/8/4/359>, приступ: 10.7.2008.

²⁰ *Violence in sports: ERIC Digest* 1-89, loc. cit.

²¹ *Violence in sports: ERIC Digest* 1-89, loc. cit.

²² Испољаване насиља од стране навијача данас достиже алармантне размере, као и насиље од стране масе. Традиционално, психолози који се баве питањима спорта усмеравају своје напоре да истраже насиље навијача тиме што своју па-

навијачи подстичу насиље играча или га рефлектују. Гледаоци/навијачи примају упутства од играча, тренера, навијачица и других учесника у спортском догађају. Свест о друштвеном идентитету и самопоштовању гледалаца често проистиче од самог спортског тима. Надметање омиљених играча чини један од елемената идентификације. Групна солидарност са играчима и тренерима води ка сагледавању супарничког тима као непријатељског, потхрањује мржњу према „туђинима“ изван сопствене групе и даље, према њиховим присталицама, који припадају географски одређеној локалној, етничкој групи или друштвеној класи.²³

Поступци фудбалских хулигана у Енглеској осамдесетих година прошлог века кулминирали су вишеструким губицима живота на стадиону Хејзел 1985. године. После тога, Енглеска је била удаљена из клупских европских такмичења на период од шест година. Данас је ниво насиља који се везује уз фудбал знатно смањен у Енглеској. Ипак, током Европско првенства у фудбалу 2004. године, Енглеској је упућено јавно упозорење да ће било какво насиље навијача током мечева довести до тимског искључења Енглеске из даљег такмичења. Многим добро познатим хулиганима било је забрањено путовање у Португалију, на турнир, као мера коју је било неопходно предузети да се предупреди насиље.²⁴

Родитељи спортиста такође могу бити насилни. Неки од њих оштро прекоревају или ударају тренере, друге играче и њихове родитеље. Други киће сопствену децу, кажњавају их шутирањем или их обмањују похвалама и охрабрењима. У Масачусетсу, 2000. године, отац десетогодишњег дечака, играча хокеја, пратио је летњи тренинг тима. Забринут због агресивне игре, отац је викао на тренера екипе. Уследила је туча у ходнику. Отац, који је био око 45кг тежи, непрекидно је ударао тренера у лице, док га је држао на поду, са но-

жњу усмеравају на нивое агресивности индивидуалних навијача. Супротно, социолози спорта користе теорије колективног понашања у својим напорима да идентификују могуће детерминанте насиља извршеног од стране масе.

Видети: *Spectator Violence in Sport, a Selected Review*,
<http://jss.sagepub.com/cgi/content/abstract/5/2/1>, приступ: 13.11.2008.

²³ *Violence in sports: ERIC Digest* 1-89, loc. cit.

²⁴ Видети листу најтежих насилничких поступака хулигана на спортским теренима широм свет, почев од осамдесетих година прошлог века до данас: *Violence in sports: ERIC Digest* 1-89, loc. cit.

гом на грудима. Тренер је преминуо, а отац је осуђен на казну затвора у трајању од шест до десет година за убиство. У Француској је 2006. године осуђен отац двојице браће тенисера, пред којима је била добра спортска будућност. Отац је у трогодишњем периоду сипао дрогу у пиће двадест и седморо родитеља друге деце тенисера. Драга је изазивала поспаност. Једна од жртва се успавала у колима после такмичења и погинула у саобраћајној несрећи. Оцу је изречена казна затвора у трајању од двадесет и пет година.

Ритуално насиље у спорту такође постоји. Примењује се приликом извођења обреда иницијације, као „обичај прелаза“. Истраживање на Алфред Универзитету у САД у 1999. години је указало на то да на четири од пет колеца у САД спортисти (око 250.000 годишње) прођу кроз обред иницијације. Од око половине се захтева да прођу кроз обред иницијације са алкохолом, док око две трећине бивају излагани разним понижавајућим поступцима.²⁵

Етиолошко објашњење насиља у спорту

У традиционалном смислу, постоји разликовање између става психолога и социолога који се баве питањима спорта о узроцима насиља у спорту. Први насиље гледалаца/навијача објашњавају тако што сву пажњу усмеравају ка нивоима агресивности појединаца/навијача, док други користе теорије колективног понашања у својим покушајима да идентификују могуће узроке насиља масе.²⁶ Према мишљењу које износи Тери и Џексон (Тергу, Jackson) оснаживање за акте насиља потиче из три извора: непосредна референтна група у којој се спортиста налази – тренери, саиграчи, породица, пријатељи; структура игре и усвајање правила од стране званичника и државних органа; ставови навијача, судија, читавог друштва, уз активно учешће медија, који такође доприносе ономе што је описано као „епидемија насиља у спорту данашњице“.²⁷

²⁵ *Violence in sports: ERIC Digest* 1-89, loc. cit.

²⁶ Видети опширније: Robert W. Case, „Spectator Violence in Sport“: A Selected Review, SAGEJOURNALS, Online, <http://jss.sagepub.com/cgi/content/abstract/5/2/1>; приступ: 10.7.2008.

²⁷ Terry, Peter C. and Jackson, John J. (1985) The Determinants and Control of Violence in Sport. *Quest*, 37 (1) 27-37., цит. у: *Violence in sports: ERIC Digest* 1-89, loc. cit.

Ипак, у социолошкој литератури, штампаној и on-line, за објашњење насиља у спорту постоје три основне теорије: биолошка, психолошка и социолошка.

Биолошка теорија, коју је изнео Конрад Лоренц, сврстава агресивност у базичну, битну људску особину. Унутар тог контекста, спорт се посматра као друштвено прихватљив начин да се избаци прикупљена агресија, као вид сигурносног вентила.

Психолошка теорија заступа становиште да фрустрација изазива агресивно понашање. Таква агресија је ситуационог карактера. У спорту, фрустрација може настати услед двосмислених позива званичника клуба, лоше игре, повреда које ремете најбоље могуће извођење, незадовољства гледалаца, задиркивања од стране тренера или осталих играча.

Теорија социјалног учења достигла је своју емпиријску верификацију. С обзиром на то да се агресивно понашање учи преко модела за опонашање, а оснажује наградама и казнама, млади спортисти сматрају да су спортски хероји модели чије понашање треба да имитирају. Родитељи, тренери и саиграчи су такође модели који могу исказивати подршку за агресивни стил игре.²⁸ Истиче се да ће деца, док гледају своје омиљене спортске хероје на телевизији, више него вероватно покушати да их имитирају. Тако ће они који идеализују нападачку игру хокејашког тима, на пример, гледати на насиље као на прихватљив начин понашања, којим се, као последица, остварује приход у милионима долара.²⁹

Ове теорије обезбеђују основ за примену поступака којима се може обуздати ексцесивна агресија, посебно међу младим спортистима. Процес социјализације обезбеђује најбољи простор за интервенцију. Такође, психичка снага може бити управљена ка промени или контроли ситуације која ствара фрустрацију.³⁰

Насиље у спорту може бити изазвано и учешћем одређене старосне групе у спортским активностима. Тако, на пример, у неком идеалном смислу, бављење деце тимским спортовима треба да: буде забавно за њих; одговара њиховом физичком развоју и добробити; по-

²⁸ *Violence in sports: ERIC Digest* 1-89, loc. cit.

²⁹ Videti: Jeremy Currie: *Violence in Sport*, loc. cit.

³⁰ *Violence in sports: ERIC Digest* 1-89, loc. cit

маже у развијању друштвених вештина; унапреди тежњу ка непрекидном учешћу у физичким активностима. Циљ физичког васпитања у школама треба да се испољи у подстицајном развоју навика за вежбање, са истицањем рекреативног смисла у физичким активностима. Нажалост, за многу децу притисак коме су изложена у спорту ствара низак ниво самопоштовања, претерану анксиозност и агресивно понашање. Деца чак могу доживети и да „сагоре у спорту“ и развију трајан однос одбијања било које спортске активности до краја живота. Ипак, овако лоше последице бављења спортом код деце настају под утицајем одраслих – родитеља и тренера. Речима исказано поштовање је део спортског духа и забаве, али су награде резервисане само за победнике. Често је подстицање да се победи повезано са непосредним и посредним знацима да је агресивно понашање прихватљиво да би се постигао циљ, односно победа. Анксиозност повезана са побеђивањем омета спортску представу и чини играче подложнијим повређивању. Лекари су приметили пораст повреда код деце које су задобили у спорту.³¹

У етиолошком смислу, улога мас медија приликом извештавања о насиљу у спорту има посебан значај. Леонард тврди да медији стварају парадоксалну ситуацију. Екстремни развој новинарства на Мрежи утицао је на то да циљна публика бира своје поруке и тако „продубљује своју специфичност и интересовања, појачавајући лични однос између пошиљаоца и примаоца. Чињеница да нико у исто време не гледа исту ствар и да свака култура и друштвена група има личан однос према медијском садржају чини темељну разлику у односу према старој структури стандардизованих масовних медија“.³² Тако, захваљујући постојећој информатичкој револуцији, с једне стране, медији омогућавају широко излагање насиљу које је повезано са спортом, путем Интернета, телевизије, часописа, дневних новина, радија и тиме пружају младима бројне примере за опонашање. Медији величају поједине играче, нарочито оне који су контроверзни и агресивно се понашају. Коментари у медијима су везани са описима који сугеришу на борбу, па се узбуђење повезује са актом

³¹ Hellstedt, Jon C. (1988, April) „Kids, Parents and Sport: Some Questions and Answers“. *The Physician and Sportsmedicine*, 16 (4) 59-71. EJ 376 620. Цит. у: *Violence in sports: ERIC Digest* 1-89, loc. cit.

³² Цит. према: *Савремени спорт: „Глобализација, медији и спорт“*, loc. cit.

насиља. С друге стране, ширина извештавања медија о насиљу у спорту подстакла је повећавање напора да се такво понашање контролише и спречава.³³

О овом питању неки аутори попут Карија (Jeremy Currie) имају крајње одређени став, који је уједно и песимистички у односу на искорењивање насиља у спорту. Кари тврди да још једна позиција медија не сме никако бити занемарена. Наиме, медији могу остварити огроман профит од својих извештавања, чланака у новинама, као и документарних остварења о спорту и спортским догађајима. У ствари, спорт је примарни циљ ка коме се фокусира медијска индустрија. Експлоатација професионалних спортиста у медијским причама и даље осигурава популарност телевизије и утиче на продају дневне штампе, магазина, књига, поготову када се описује спортско насиље. Опште посматрано, насилна и груба игра обезбеђују бољи „ваздушни простор“ него ли извештавање о нормалној игри. Најбољи пример за то је Светска рвачка федерација (World Wrestling Federation). Њене спортске представе носе све одлике насиља које је друго „име игре“ за њих. Оно што се види током преноса је у ствари подешено тако да задовољи интересе гледалаца. Насиље (стварно или имитирано) је увек присутно, зато се „оно очигледно продаје у случају WWF“. Кари закључује: „Без обзира како ви гледате на то, медији предочавају да је насиље, на одређеном степену, подношљиво и крајње профитабилно. Зато, биће потребно да прође много времена пре него што видимо да насиље у спорту више не постоји. Остаје чињеница да је насиље широко распрострањен сигурносни вентил за играче (на пример, хокејашка борба). Ако насиље престане да постоји, то неће бити иста игра. Не постоји сумња да медији профитирају од насиља и да је, према томе, у интересу друштва да научимо да га толеришемо и ставимо под дисциплиновану контролу која ће задовољити наше потребе“.³⁴

³³ Violence in sports: ERIC Digest 1-89, loc. cit.

³⁴ Videti: Jeremy Currie: *Violence in Sport*, loc. cit.

**Правни прописи о спречавању насиља у спорту
(међународни документи, домаћи закони, стручни коментари)**

У развијеним деловима света, попут Аустралије, Национална комисија за насиље (the National Committee on Violence) извршила је озбиљну анализу неколико различитих праваца у деловању формалне друштвене контроле који су се односили на карактеристике насиља испољеног од стране масе, с једне стране, и играча, с друге стране, као учесника у најпопуларнијем спорту у Аустралији, у фудбалу. Занимљиво је како су поједини периоди у развоју Аустралије, у историјском, економском и социјалном контексту довођени у везу са облицима државне реакције на насиље гледалаца и играча у фудбалу.³⁵

Спречавање насиља у спорту добило је свој посебан значај још 1985. године, када је Савет Европе усвојио Европску конвенцију о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредба-

³⁵ У првом периоду који је трајао од 1859-1896. године, када се формира Фудбалска лига Викторије (1896), дошло је до развоја колоније као јасно одвојене економије, у условима класног развоја у окриљу британског колонијалног система, размештеног међу становништвом нижих друштвених слојева из предграђа великих градова, над којим је контролу вршила државна полиција. У то доба, насиље гледалаца и играча је било уобичајена појава. Контрола недозвољених поступака била је поверена капитенима тимова. У другом периоду од 1897-1939. године дошло је до формирања две лиге. По први пут долази до награђивања играча за учињене напоре у игри и игра је постала професионализована у оквиру лиге. За време великог финала између две најпопуларније екипе одржаног 1908. године полиција је проценила да је преко 10.000 навијача неовлашћено ушло на стадион, пробијајући ограде. Период од 1940-1982. обухвата време када је дошло до друштвеног и културног развоја Аустралије и процвата породичних домаћинстава. Конзумирање спортских догађаја настало је као резултат развоја јефтине технологије, као што је телевизија. У последњем издвојеном периоду од 1982-1993. године анализира се настанак и развој Аустралијске фудбалске лиге. Овај период је карактеристичан по високој незапослености, поготову међу припадницима традиционалне радничке класе и младим људима. Подручја јавне забаве, рекреације и социјалног окружења постала су предмет јасније регулативе у циљу заштите приватних и имовинских интереса појединаца. Масовно премештање спортских догађаја у приватне домове путем телевизије постало је стандардна одлика модерних гледалаца/конзументата спорта.

Видети: Jan Warren: *Violence in Sport, Some Theoretical and Practical Issues in the Australian Context*, Australian Institute of Criminology, Canberra 1993., loc. cit.

ма, посебно фудбалским утакмицама.³⁶ Ову Конвенцију ратификовала је и наша земља 1990. године.³⁷

У Србији је 2003. године донет Закон о спречавању насиља и недолечног понашања на спортским приредбама.³⁸ Под насиљем и недолечним понашањем на спортским приредбама, у смислу овог Закона, сматра се: физички напад на учеснике спортске приредбе; физички обрачун између учесника на спортској приредби; бацање на спортски терен или у гледалиште предмета који могу да угрозе живот, физички интегритет лица или имовину; изазивање мржње или нетрпељивости која може да доведе до физичких сукоба учесника; оштећивање спортског објекта, опреме, уређаја и инсталација на спортском објекту на коме се одржава спортска приредба; изазивање нереда приликом доласка, односно одласка са спортског објекта или у спортском објекту, ремећење тока спортске приредбе или угрожавање безбедности учесника спортске приредбе или трећих лица; неовлашћени улазак на спортски терен; неовлашћени улазак у службене просторије и службене пролазе спортског објекта на коме се одржава спортска приредба; уношење у спортски објекат и употреба алкохола или других опојних средстава; уношење у спортски објекат односно коришћење пиротехничких средстава и других предмета и средстава којима може да се угрози безбедност учесника у спортској приредби или омета њен ток; неовлашћени улазак у део гледалишта спортског објекта који је намењен противничким навигачима (чл. 4). Иначе, према Закону, учесницима спортске приредбе сматрају се сва лица која присуствују спортској приредби (чл. 2 ст. 4).

Последња измена Закона уследила је 2007. године. Тада је донет Закон о изменама и допунама Закона о спречавању насиља и недолечног понашања на спортским приредбама,³⁹ којим су извршене

³⁶ *European Convention on Spectator Violence and Misbehaviour at Sports Events and in particular at Football Matches*, (ETS. No 120), entered into force January 11, 1985; <http://www1.umn.edu/humanrts/euro/ets120.html>

³⁷ *Закон о ратификацији Европске конвенције о насиљу и недолечном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно фудбалским утакмицама*, „Службени лист СФРЈ - Међународни уговори”, бр. 9/90

³⁸ *Закон о спречавању насиља и недолечног понашања на спортским приредбама*, "Сл. гласник РС", бр. 67/2003, 101/2005 - др. закон и 90/2007

³⁹ *Закон о изменама и допунама Закона о спречавању насиља и недолечног понашања на спортским приредбама*, "Сл. гласник РС", бр. 90/2007

измене и допуне првобитног законског текста, кроз измене садржине одређених термина и прецизирање или увођење нових обавеза и одговорности организатора и учесника спортских приредби и Министарства унутрашњих послова. Нове обавезе и одговорности прописане за организаторе и учеснике спортских приредби пропраћене су прописивањем нових казних одредби.⁴⁰

Закључна разматрања

Понашање хулигана на спортским теренима и током спортских догађаја постало је међународно питање које обједињује сличне тешкоће у Европи и широм света, па је зато и неопходно осмислити заједничке и усаглашене превентивне одговоре, такође на међународном плану.⁴¹ Иако се питање насиља у спорту у извештавањима медија, на пример, као и на законодавном плану сагледава у смислу глобалног друштвеног питања, ипак одговорност за сигурност око спортских боришта обично остаје на локалној/општинској власти државе.

Зато је на нивоу Европске уније покренут је 2008. године Пројекат о насиљу у спорту којим се сагледава управо овај аспект појаве. Наиме, у Пројекту се посебна пажња усмерава ка локалним властима, зато што су у случајевима нерета, општине такође „жртве“, уколико је узнемирено локално становништво или уништена имовина општине. У многим европским земљама, општине су власници стадиона и та чињеница носи са собом непосредну одговорност за ситуацију насиља. Такође, општине и локална полиција су под надлежношћу локалне власти, па је општина одговорна за одржавање јавног реда. С друге стране, у великом броју земаља локална власт располаже великим овлашћењима. Локална власт може отказати спорт-

⁴⁰ Видети: *Стручни коментар: Новине у Закону о спречавању насиља и недолечног понашања на спортским приредбама*, извор: Параграф Нет, Мрежна верзија, приступ: 10.9.2008.

⁴¹ Видети, на пример: Manuel Comeron: *The prevention of violence in sport* (2003),

http://book.coe.int/EN/ficheouvrage.php?PAGEID=36&lang=EN&produit_aliasid=143, приступ: 23.11.2008.

ски догађај или одлучити да се меч игра без гледалаца или са ограниченим бројем гледалаца. Иначе, у свим државама Европске уније општинске власти су одговорне за едукацију и пружање социјалне помоћи и примену других облика деловања на сузбијању насилничког понашања. У Пројекту се ипак истиче и то да општине често нису опремљене за извршење задатака превенције насиља у спорту – званичници нису довољно обучени да насиље у спорту сагледају на један свеобухватни начин, не размењују практична искуства са другим општинама и не располажу најновијим европским достигнућима у тој области.

Зато је неопходно подржати локалне власти за развој опсежног приступа према насиљу у спорту. За остварење тог циља треба објединити: методе координације између представника општина, спортских тела, полиције и цивилног сектора у превенцији спортског насиља; затим, размотрити шири социјални смисао постојања и деловања локалног клуба и усвојити проактивну политику друштвеног укључења спортских фанова (фудбал у смислу локалног концепта); подржати оне који подржавају развој – дијалог са спортским клубовима, на пример; и објединити локалне превентивне активности и сугерисати даљи развој.

Наравно да су Пројектом обухваћена и очекивања која ће произићи из пројектних активности. Најпре, треба обезбедити издавање приручника о доброј пракси европских општина; затим, утицати на развијање и дистрибуирање препорука општинама за даље поступање; онда, великом броју представника општина треба изложени најновије методе и добру праксу у превенцији спортског насиља. Такође, успоставиће се везе између особља у различитим градовима задуженог за спречавање насиља у спорту; и на крају, извршити окупљање групе експерата, која ће представљати језгро активности, као и обезбеђивање финансијских средстава у циљу спровођења техничке подршке за потребе општина.⁴²

Стручњаци који се баве спречавањем насиља у спорту обично препоручују: истицање спортског духа међу младим играчима, промовисање добрих модела спортских улога које треба прихватати,

⁴² EU Project Proposal on Violence in Sports, 2008
<http://www.fesu.org/index.php?id=1844>, приступ: 23.11.2008.

смањење или рестрикцију конзумирања алкохола, прописивање строжих казни за спортисте који изазивају или претерују са кавгом на терену, одстрањивање гледалаца са стадиона који не поштују правила понашања, кривично гоњење спортиста и гледалаца, а све у циљу превенције спортског насиља. Без обзира на то ко чини насиље у спорту, у превентивним мерама увек је највећа пажња усмерена на младе – као непосредне учеснике спортског догађаја, играче или конзументе.⁴³

У литератури је могуће идентификовати посебне препоруке које се односе на учење деце да избегну насилничко понашање у спорту. Најпре, спорт деци треба представити у извесној перспективи, при чему тренери не треба да инсистирају на победи по сваку цену. Циљеви треба да се прикажу као уживање у бављењу спортом и у развијању индивидуалних вештина. Такође, играче не треба охрабривати или дозвољавати да играју када су повређени или болесни, што би била демонстрација њиховог стоичког духа. Затим, стрес утиче на то да многа деца старости од девет до четрнаест година одустају од спорта, зато што више времена проводе на клупи него у игри. Они при томе себе доживљавају као неуспешне јер им њихов квалитет не обезбеђује дуже учешће у игри. Према резултатима истраживања које је спроведено на узорку младих спортиста, чак 90% испитаника је изјавило да би радије желели да имају прилику да играју у тиму који губи него да седе на клупи тима који побеђује.⁴⁴ Потом, треба указивати на моделе који садрже позитивне улоге. Насиље у спорту преовладава у професионалним спортовима. Зато тренери треба да избегавају асоцирање са узорима из професионалних тимова. Моделовање сопствених тренерских техника не треба да се одвија по узору на професионалне тренере.

Школски тренери треба да примењују стратегије које јачају осећања припадности тиму међу играчима, замењујући традиционалну

⁴³ Violence in Sport – Prevention, A Wisdom Archive on Violence in sports – Prevention,

http://www.experiencefestival.com/violence_in_sports_-_prevention, приступ: 23.11.2008.

⁴⁴ Hellstedt, Jon C. (1988, April) „Kids, Parents and Sport: Some Questions and Answers“. *The Physician and Sportsmedicine*, 16 (4) 59-71. EJ 376 620. Цит. у: *Violence in sports: ERIC Digest* 1-89, loc. cit.

хијерархију – ауторитативни тренер - потчињени играч – која управља односом тренер-играч у професионалном спорту. Охрабривање учешћа, дозвољавање удела у доношењу одлука и слушање одговора играча треба да ојача осећања припадности тиму, што заузврат води ка бољој игри. Поред тога, треба изграђивати вредности које су усмерене на стратегију интервенције. Као пример, наводи се модел моралног развоја и теорија социјалног учења, чијом би се применом утицало на побољшање или промену понашања, морално расуђивање и прихватање спортског духа. И на крају, неопходно је истаћи учешће родитеља. Они представљају најмоћније моделе који утичу непосредно на дететово схватање спорта. Наставници физичког васпитања и тренери треба да обавештавају родитеље о поступцима и постављеним циљевима, као и да их подстичу да прате јављање анксиозности или агресивности код детета, да охрабрују позитивне ставове о спорту код своје деце и промовишу реална очекивања у игри.⁴⁵

Препоруке, па чак и непосредно предузете активности не могу искоренити ову појаву. Остаје питање: „Шта је узрок насиља у спорту...?“⁴⁶

⁴⁵ *ibid.*

⁴⁶ Видети: *Протеривање насиља из спорта*,
<http://www.natasa-miljkovic.com/forum/viewtopic.php?t=1162>, приступ: 24.11.2008.

Miomira Kostić, Ph.D.

Associate Professor, University of Niš, Law School

CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS ON SPORT VIOLENCE

Summary

In this article, first of all, the author shortly has pointed out to the origins of sport and its meaning in the social life. Than, according to the violence in sport definition there are some explanations about the forms of sport violence and some possible etiological characteristics of this phenomenon. The international and native laws are explained, too. Some prevention measures are emphasized in order to be able to make some control and prevention over the sport violence which can cause the hard injuries even murder the participants of the sport event.

Keywords: *sport; violence in sports; fan violence; violence by athletes*